

Пандемія COVID-19 та її наслідки у сфері туризму в Україні

Оновлення до документу
«Дорожня карта конкурентоспроможного
розвитку сфери туризму в Україні»

Зміст

ВСТУП	3
Примітка від ЄБРР	3
Інформація про спеціальний звіт	3
Примітка від авторів	3
1. ОСНОВНІ ФАКТИ ТА ВИСНОВКИ	4
2. НАСЛІДКИ COVID-19 У ВСЕСВІТНІЙ ГАЛУЗІ ТУРИЗМУ ТА МІЖНАРОДНІ ПРАКТИКИ З ЇХ МІНІМІЗАЦІЇ	6
2.1. Поширення пандемії COVID-19 у світі та в Україні порівняно з головними ринками попиту та країнами-конкурентами у сфері туризму	6
2.2. Ключові економічні прогнози за 2020 рік	7
2.3. Наслідки пандемії COVID-19 і прогнози на майбутнє для світового туризму та пов'язаних із ним галузей	8
2.4. Заходи, вжиті з метою мінімізації наслідків пандемії COVID-19 у туристичній сфері	10
2.5. Досвід відновлення сфери туризму в країнах/регіонах, де минула перша хвиля пандемії	14
3. ОЦІНКА ПОТОЧНОЇ СИТУАЦІЇ В СФЕРІ ТУРИЗМУ УКРАЇНИ ТА РОЗРОБКА ЗАХОДІВ ДЛЯ МІНІМІЗАЦІЇ ЗБИТКІВ НА РИНКУ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ УНАСЛІДОК COVID-19	17
3.1. Аналіз вихідних умов у туризмі України та економічної кризи внаслідок пандемії	17
3.2. Визначення впроваджених на цей час заходів та ініціатив, що знаходяться на етапі реалізації	18
3.3. Огляд можливих заходів	20
4. ОГЛЯД І ОНОВЛЕННЯ ДІЙ, НАВЕДЕНИХ У ДОРОЖНІЙ КАРТІ, І ТАКТИКА ЗГІДНО З ПОТОЧНОЮ СИТУАЦІЄЮ В УКРАЇНІ	21
4.1. Вступ	21
4.2. Проект нового плану дій для впровадження невідкладних заходів на 2020 рік і план на період 2021–2022 рр.	22
4.3. Заключні висновки	27

ВСТУП

Примітка від ЄБРР

Спеціальний звіт «Пандемія COVID-19 і її наслідки у сфері туризму в Україні» було підготовлено з метою оновлення документу «Дорожня карта конкурентоспроможного розвитку сфери туризму в Україні». Звіт складено аналітично-дослідницькою організацією Hotel & Destination Consulting (HDC) за підтримки ЄБРР і профінансовано в рамках ініціативи Європейського Союзу EU4Business.

Ініціатива EU4Business об'єднує всі фінансовані ЄС програми, спрямовані на підтримку розвитку МСБ в регіоні Східного партнерства, що є спільною ініціативою ЄС, країн-членів ЄС, та шести країн-партнерів: Азербайджану, Білорусі, Вірменії, Грузії, Молдови та України. Більше інформації за посиланням eu4business.eu

Погляди авторів, викладені в цій публікації, не обов'язково відображають думку ЄБРР чи ЄС.

Інформація про спеціальний звіт

У листопаді 2019 року ЄБРР опублікували звіт «Дорожня карта конкурентоспроможного розвитку сфери туризму в Україні» (тут і надалі за текстом «Дорожня карта»). Головна мета звіту — знайти способи розкриття туристичного потенціалу країни. Відповідно до цієї мети було визначено перспективні ринки та конкурентоспроможні туристичні продукти, а також розроблено цільовий детальний план дій строком на 3 роки, спрямований на розвиток туристичного сектора.

Глобальна криза, викликана пандемією коронавірусу, радикально змінила туристичну галузь у всьому світі, і Україна не є винятком. Унаслідок цього виникла потреба в перегляді ключових положень дорожньої карти задля забезпечення їх актуальності в турбулентні часи поширення пандемії COVID-19. Спеціальний звіт до дорожньої карти підготовлено для оновлення результатів ситуативного аналізу та переорієнтації плану пріоритетних дій на ефективне подолання наслідків кризи туристичною галуззю України.

Примітка від авторів

Пандемія COVID-19 неспинно поширюється світом. Наразі на мапі світу вже більше, ніж 190 країн мають зафіксовані випадки захворювання на COVID-19. В умовах стрімких змін (включаючи кількість захворювань і смертельних випадків, урядові заходи, економічні наслідки тощо) автори звіту доклали максимум зусиль, щоб надати читачам найактуальнішу інформацію, що була доступна на час підготовки проекту звіту, зокрема аналітичні дані, поточні тенденції та відомі сценарії подальшого розвитку подій у сфері туризму.

Над реалізацією проекту працювали наступні члени команди:

- Зоран Касум — ключовий експерт і керівник проекту;
- Бранко Богунович — ключовий експерт і координатор проекту;
- Івана Дурдич-Петриніч — міжнародний експерт;
- Ружица Герцег — міжнародний експерт.

Автори висловлюють подяку зазначеним нижче місцевим експертам за допомогу в підготовці цього спеціального звіту:

- Маріана Олеськів — голова Державного агентства розвитку туризму України;
- Іван Ліптуга, президент ГС «Національна туристична організація України»;
- Віталіна Мартиновська — начальник відділу туризму при Міністерстві культури та інформаційної політики України;
- Антон Тараненко — генеральний директор агентства Visit Ukraine;
- Юлія Алексєєва, керівник проекту «Туристичні кластери 300+», засновниця туроператора Zabugor.com;
- Іван Лунь — готельний консультант і місцевий експерт.

З боку ЄБРР координацію та контроль за виконанням проекту здійснював Денис Торхов.

1. ОСНОВНІ ФАКТИ ТА ВИСНОВКИ

- Пандемія коронавірусу COVID-19 — це найбільше випробування, з яким зіткнувся світ із часів Другої світової війни. З'явившись в Азії наприкінці минулого року, вірус поширився на кожен континент окрім Антарктики, а станом на 13 травня в усьому світі підтверджено вже 4,17 мільйона випадків захворювання на коронавірус і 287 тисяч смертей. Перший випадок захворювання на COVID-19 в Україні було зафіксовано 4 квітня 2020 року, а станом на 12 травня в країні підтверджено 16023 випадків захворювання та 425 смертей.
- Криза матиме серйозні наслідки в глобальній економіці, при цьому згідно зі звітом МВФ, прогнозоване падіння ВВП з квітня 2020 року в Україні сягне позначки 7,7 %. Існують доволі різні оцінки щодо подальшого відновлення глобальної економіки — від V-подібного сценарію, що передбачає відновлення економіки рівня 2019 року вже у 2021 році, до більш тривалого відновлення та навіть довгострокової рецесії.
- Туризм є одним із тих секторів всесвітньої економіки, що постраждав найбільше у зв'язку з обмеженнями на пересування, а особливо складна ситуація склалася в авіаційній галузі.
- Станом на 20 квітня 2020 року через пандемію 100 % усіх міжнародних дестинацій ввели обмеження на в'їзд. Опубліковані наразі сценарії прогнозують зниження кількості міжнародних туристичних прибуттів від 58 % до 78 % за рік¹, що залежить від швидкості поширення вірусу, тривалості діючих обмежень на пересування та закриття кордонів, однак з точністю визначити перспективи подальшого розвитку подій украї важко.
- Уряди країн моментально відреагували на необхідність мінімізувати економічні наслідки пандемії COVID-19, узявши за основу два загальних підходи з опанування ситуації: перший підхід направлений на забезпечення доступних кредитних ліній для бізнесу, а другий — на відтермінування сплати боргових і податкових зобов'язань.
- В Україні сьогодні спостерігається значне відставання у темпах впровадження заходів на підтримку туристичного сектора, що ставить під серйозну загрозу конкурентоспроможність галузі на глобальному ринку протягом прогнозованого періоду відновлення впродовж 2021 року.
- Ключові представники галузі, зокрема міжнародні готельні мережі, вводять ряд зовнішніх і внутрішніх заходів для мінімізації наслідків пандемії COVID-19, серед яких гарантії забезпечення ринку (перенесення заброньованих номерів на пізніший термін або відшкодування їх вартості, оптимізовані програми лояльності, підтримка спільнот), впровадження обов'язкових заходів із захисту здоров'я та безпеки та внутрішня реорганізація (скорочення, відпустки без збереження заробітної плати, скорочення/відмова від капітальних вкладень).
- Країни, які вже подолали пік COVID-19, поступово скасовують обмеження на здійснення комерційної діяльності та надання послуг для підприємств, проте щодо туризму, то його відновлення відбувається локально (у межах однієї країни). Наступним етапом відновлення туристичної галузі стане відкриття кордонів між сусідніми країнами, ситуація у яких є відносно схожою (наприклад, Австралія та Нова Зеландія, Таїланд і Китай тощо).
- Єврокомісія оприлюднила ряд рекомендацій щодо відкриття кордонів у два етапи: на першому поступово зніматимуться обмеження на перетин кордонів між членами-країнами ЄС, а на другому планується анулювати всі пов'язані з коронавірусом обмеження між країнами-членами. Щодо відкриття зовнішніх кордонів ЄС для громадян третіх країн (зокрема України) ситуація залишається невизначеною.
- Частка туризму в загальній економіці України є темою поглиблених дискусій і складає, згідно з офіційною статистикою, близько 3–4% ВВП, що значно нижче міжнародного середнього показника (який дорівнює 10%). Відтак туризм практично не береться до уваги при формуванні економічної політики на національному рівні. Однак останні дані від міжнародних структур (перш за все Всесвітньої туристичної організації ООН, ЮНВТО) підтверджують власні розрахунки внутрішніх експертів, які визначили цю частку на рівні близько 9% ВВП України. Це дає підстави вважати цей показник набагато важливішим для української економіки, аніж раніше.

¹ Потенційні негативні наслідки у 2020 році (порівняно з аналогічним періодом у 2019 році) — скорочення прибуттів міжнародних туристів від 850 мільйонів до 1,1 млрд осіб, сума недоотриманих експортних надходжень від туризму — від 910 мільярдів до 1,2 трільйона доларів США, від 100 до 120 мільйонів втрачених робочих місць у туристичній сфері.

- Що стосується наслідків пандемії COVID-19 у сфері туризму, то Україна перебуває у відносно кращій ситуації, ніж більшість країн, оскільки тут частка внутрішнього та виїзного туризму значно перевищує показники вхідного потоку.
- Український туризм не отримав швидкого системного реагування з боку уряду у вигляді впровадження можливих заходів на підтримку туристичної галузі, якщо порівнювати із середнім реагуванням і типами заходів, запроваджених урядами сусідніх країн і країн-членів ЄС. Це ще більше ускладнює положення малого та середнього бізнесу (МСБ), який працює у сфері гостинності, туризму та відпочинку.
- Наприкінці 2019 року за ініціативою ЄБРР і за участі зовнішніх партнерів було підготовлено документ «Дорожня карта конкурентоспроможного розвитку сфери туризму в Україні», що став результатом інтенсивної роботи всіх головних зацікавлених сторін туристичної сфери в Україні.
- Враховуючи нові обставини, необхідно внести відповідні зміни до запропонованого в Дорожній карті плану дій на 2020 і 2021 роки та включити до них негайні заходи з реагування на кризу COVID-19 і максимізації економіки туризму України. У поточній ситуації пріоритетними є наступні напрямки:
 - підтримка внутрішнього повітряного та залізничного транспортного сполучення та цін на квитки з можливими субвенціями;
 - підтримка внутрішнього туризму шляхом впровадження туристичних ваучерів і кредитних ліній для цього виду туризму;
 - подальше відтермінування податкових зобов'язань для об'єктів розміщення та кейтерингу з оплати ПДВ та додатку на прибуток;
 - безперервна оптимізація й оновлення робочих інструкцій для туристичного сектора на період пандемії. При цьому першочергове значення має створення офіційного та надійного інформаційного порталу, де будуть розміщуватися всі необхідні дані;
 - оптимізація туристичної статистики;
 - застосування передових заходів «м'якого реагування», таких як, наприклад, організація відкритих площадок (терас) для ресторанів і кафе в громадських місцях, де це можливо.
- У міру того, як пандемія COVID-19 у світі завершиться, необхідно ініціювати впровадження етапів і подальших заходів, зазначених у документі «Дорожня карта конкурентоспроможного розвитку сфери туризму в Україні» як рекомендованих, а також здійснювати моніторинг і відповідно адаптуватися до можливих незворотних змін у глобальному туризмі, спричинених цією кризою.

2. НАСЛІДКИ COVID-19 У ВСЕСВІТНІЙ ГАЛУЗІ ТУРИЗМУ ТА МІЖНАРОДНІ ПРАКТИКИ З ЇХ МІНІМІЗАЦІЇ

2.1. Поширення пандемії COVID-19 у світі та в Україні порівняно з головними ринками попиту та країнами-конкурентами у сфері туризму

- Пандемія коронавірусу COVID-19 — це найбільше випробування, з яким зіткнувся світ після Другої світової війни. Після появи в Азії наприкінці минулого року вірус поширився практично на кожному континенті окрім Антарктики. Щодня кількість захворювань зростає в Африці, Сполучених Штатах і Європі.

Таблиця 1. Пандемія COVID-19 — ситуація в цифрах (класифікація регіонів ВООЗ)

Джерело: Всесвітня організація охорони здоров'я, коронавірусна інфекція — оперативний звіт 114, 13 травня 2020 року

	Усього випадків	Нові випадки станом на 13 травня (щодня)	Усього смертей	Нових смертей станом на 13 травня (щодня)
У світі	4 170 424	81 577	287 399	4 245
Африка	49 429	2 600	1 500	51
США	1 781 564	37 847	106 504	1 955
Східно-Середземноморський регіон*	284 270	10 243	9 259	121
Європа	1 780 316	24 527	159 799	1 918
Південно-Східна Азія**	110.932	5 031	3 746	149
Західно-Тихоокеанський регіон***	163 201	1 329	6 578	51

* Країни Східно-Середземноморського регіону: Іран (Ісламська Республіка), Саудівська Аравія, Пакистан, Катар, Об'єднані Арабські Емірати, Єгипет, Кувейт, Марокко, Бахрейн, Оман, Афганістан, Ірак, Джибуті, Туніс, Сомалі, Ліван, Судан, Йорданія, Лівія, Сирійська Арабська Республіка, Ємен, окуповані Палестинські території.

** Країни регіону Південно-Східної Азії: Індія, Індонезія, Бангладеш, Таїланд, Шрі-Ланка, Мальдіви, М'янма, Непал, Східний Тимор, Бутан.

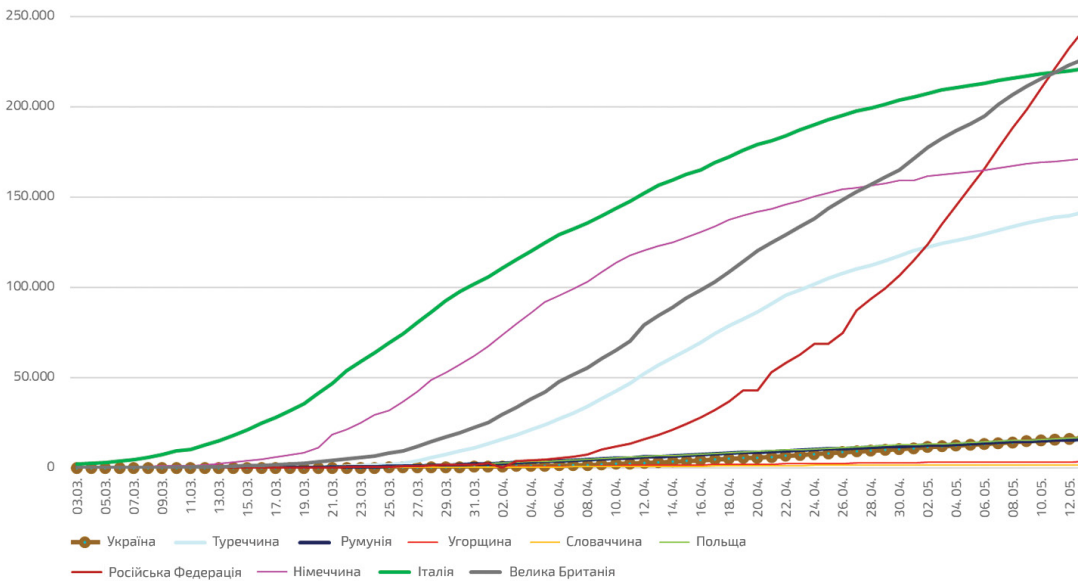
*** Країни Західно-Тихоокеанського регіону: Китай, Сінгапур, Австралія, Малайзія, Нова Зеландія, В'єтнам, Бруней-Даруссалам, Камбоджа, Монголія, Лаоська Народна-Демократична Республіка, о. Фіджі, Папуа Нова Гвінея, о. Гуам, Французька Полінезія, Нова Каледонія, Північні Маріанські Острови.

- Країни намагаються сповільнити поширення вірусної інфекції шляхом проведення тестувань і лікування пацієнтів, відстеження контактів, обмеження переміщень (закриття кордонів і аеропортів), введення карантину для громадян і заборони на проведення подій, що передбачають великі скупчення людей, зокрема спортивні заходи, концерти і навчання в школах.
- Перший випадок захворювання на COVID-19 в Україні було зафіксовано 3 березня 2020 року, а станом на 01.06.2020 року у країні зафіксовано вже 24 013 випадків захворювання та 718 померлих².
- У сусідніх країнах (наприклад, у Польщі, Румунії, Словаччині, Угорщині) дата зафіксованого першого випадку захворювання на COVID-19 майже однакова (період із 1 до 7 березня), проте кожна з цих країн розробила та застосовувала різні підходи до боротьби з пандемією, а відтак має різні показники кількості захворювань і летальних випадків. Головні країни ЄС (Німеччина, Велика Британія, Італія) зафіксували перші випадки захворювання на вірус майже в той самий період (середина лютого), але згодом стали країнами з найвищою кількістю людей, що захворіли на COVID-19:

² Сайт МОЗ України

Графік 1. Поширення COVID-19 в Україні та у вибраних країнах

Джерело: Всесвітня організація охорони здоров'я, коронавірусна інфекція – операційний звіт 42–113, 12 травня 2020 року

2.2. Ключові економічні прогнози за 2020 рік

- Ряд міжнародних організацій, зокрема МВФ, Всесвітній банк, ОЕСР, опублікували свої економічні прогнози щодо наслідків кризи COVID-19 для світової економіки, серед яких найактуальнішим і найповнішим є звіт МВФ, опублікований у квітні 2020 року. У таблиці нижче наведено основні прогнозовані показники, викладені у цьому звіті.

Таблиця 2. Економічний прогноз МВФ, квітень 2020 року

Джерело: МВФ, квітень 2020 року

	ВВП (% змін р/р)			Інфляція (% змін р/р)			Безробіття (% робочої сили)		
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2019	2020	2021
Світ	2,9 %	-3,0 %	5,8 %	3,6 %	3,0 %	3,3 %	n/a		
Європейський Союз	1,7 %	-7,1 %	4,8 %	1,4 %	0,6 %	1,2 %	n/a		
Країни Європи, що розвиваються*	2,1 %	-5,2 %	4,2 %	6,5 %	5,1 %	5,0 %	n/a		
Росія	1,3 %	-5,5 %	3,5 %	4,5 %	3,1 %	2,9 %	4,6 %	4,9 %	4,8 %
Польща	4,1 %	-4,6 %	4,2 %	2,3 %	3,2 %	2,6 %	3,3 %	9,9 %	8,0 %
Білорусь	1,2 %	-6,0 %	3,5 %	5,6 %	5,6 %	5,6 %	0,3 %	2,3 %	1,8 %
Україна	3,2 %	-7,7 %	3,6 %	7,9 %	4,5 %	7,2 %	8,5 %	10,0 %	9,3 %

* Згідно з визначенням МВФ, до країн Європи, що розвиваються належать: Албанія, Білорусь, Боснія та Герцеговина, Болгарія, Хорватія, Угорщина, Косово, Молдова, Чорногорія, Північна Македонія, Польща, Румунія, Росія, Сербія, Туреччина, Україна

- Згідно з цим звітом, у 2020 році прогнозується падіння ВВП в Україні до рівня 7,7 %, при цьому рівень безробіття сягне 10 %.
- Очікується зниження рівня інфляції у 2020 році як в Україні, так і в усьому світі.
- За оцінками звіту, як Україна, так і решта світу, зможуть відновити свій економічний стан уже у 2021 році, проте повністю компенсувати негативні наслідки, завдані у 2020 році, неможливо. Прогнозується, що міжнародна економіка зможе досягти стану 2020 року тільки у 2022 році.

- Темпи та модель економічного відновлення залишаються предметом інтенсивних обговорень:
 - Ряд експертів очікує, що відновлення відбуватиметься за V-образним сценарієм, який передбачає продовження ситуації у стані «як є». Це стосується як всесвітньої економічної моделі, так і економічних відносин між країнами. Саме такий сценарій для України прогнозує регіональний провідний економіст ЄБРР Дімітар Богов, який робить ці висновки, зважаючи на фінансові реформи, нещодавно введені Україною, а також на відносно невелику частку туризму в економіці країни.
 - Інші ж, однак, прогнозують більш тривалий період кризи та навіть рецесію зі значними соціальними наслідками, які, у свою чергу, можуть призвести до вагомих змін у соціально-економічній моделі світу.
- Свою оцінку щодо ситуації в Україні дали і три головні рейтингові агентства: Standard and Poor's і Fitch віднесли Україну до категорії В (високий спекулятивний рівень). На думку Moody's, кредитний рейтинг України має показник Сaa1 (суттєвий ризик). Однак уже 23 квітня 2020 року Fitch змінили попередній рейтинг, знизивши його до В з позначки ВВ (спекулятивний рівень) із прогнозом «стабільний».
- На цей час останні офіційні документи, опубліковані міжнародними установами (наприклад, звіт Єврокомісії від 6 травня), провідними банками й економістами, активно підкреслюють серйозність негативних наслідків пандемії COVID-19 на всесвітню економіку та скорочення її об'ємів.
- Однак слід зауважити, що не всі сектори економіки відчують однаково серйозний вплив цих наслідків. У короткостроковій перспективі найсерйозніші проблеми постануть перед країнами, які безпосередньо залежать від таких секторів, як транспортні перевезення і туризм. Зважаючи на структуру економіки України, така ситуація може дозволити їй уникнути серйозніших проблем порівняно з іншими країнами.

2.3. Наслідки пандемії COVID-19 і прогнози на майбутнє для світового туризму та пов'язаних із ним галузей

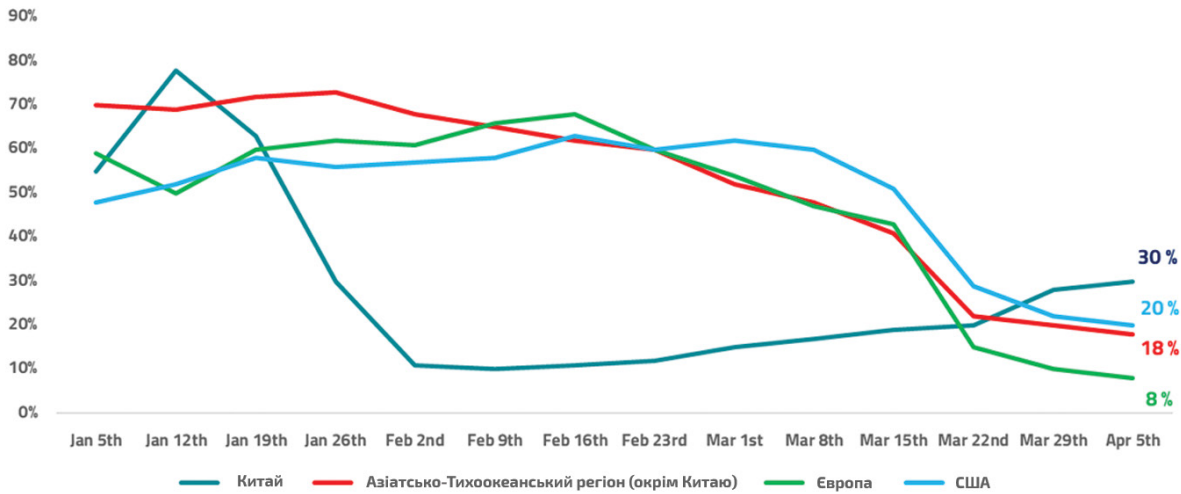
- Згідно з отриманими даними, у першому кварталі 2020 року вже спостерігалось скорочення подорожей у 22%, а прибуття в березні впали до рівня 57% на всіх ринках. Це означає втрату 67 мільйонів міжнародних туристів і близько 80 мільярдів доларів США надходжень..

Зображення 1. Вплив пандемії COVID-19 на світовий туризм у першому кварталі 2020 р. (порівняно з 1 кварталом 2019 р.)

Джерело: Всесвітня організація туризму ООН, STR, ForwardKeys, 6 травня 2020 р.

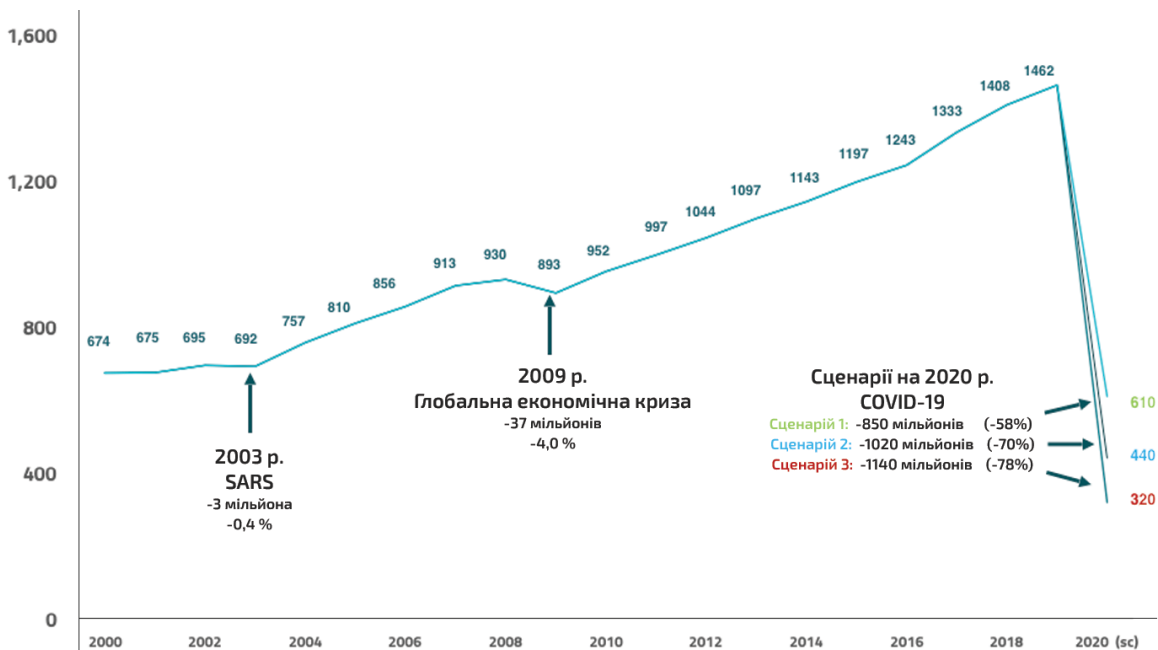
ПОКАЗНИКИ ЗАЙНЯТОСТІ ГОТЕЛІВ У КІНЦІ К1

- Після спалаху коронавірусної інфекції прогнозовані показники на 2020 рік знижувалися кілька разів, що було спричинено високим рівнем невизначеності (графік вище зображає ситуацію станом на кінець першого кварталу). Поточні сценарії вказують на падіння обсягу прибуттів міжнародних туристів до 58–78% за рік, що залежить від швидкості поширення коронавірусної інфекції та тривалості дії обмежень і закриття кордонів. При цьому перспективи подальшого розвитку подій залишаються незрозумілими. Сценарії передбачають три можливих варіанти щомісячних змін у кількості прибуттів у період із квітня до грудня 2020 року: обмеження на пересування буде знято, а національні кордони знову відкрито вже на початку липня (сценарій 1: -58%), на початку вересня (сценарій 2: -70%) або на початку грудня (сценарій 3: -78%)⁴.
- Попереду світ усе ще чекають серйозні проблеми, починаючи з невизначеної тривалості періоду пандемії та завершуючи обмеженнями на пересування, і все це в контексті глобальної економічної рецесії. Країни в усьому світі впроваджують широкий ряд заходів для мінімізації наслідків пандемії COVID-19 і стимулювання відновлення туристичного сектора.

Графік 2. Прибуття міжнародних туристів, 2000–2019 роки та сценарії на 2020 рік (мільйони)

Джерело: Всесвітня туристична організація (ЮНВТО), журнал «Світовий туристичний барометр», 6 травня 2020 року

⁴ Усі три представлені сценарії подальшого розвитку міжнародного туризму у 2020 році не є прогнозами та не можуть тлумачитися як такі. Вони базуються на доступних туристичних даних за період січень–березень та іншій інформації, зокрема даних щодо закритих національних кордонів у всьому світі станом на кінець квітня, при цьому слід враховувати високий ступінь невизначеності.

- Згідно зі звітом ЮНВТО щодо пов'язаних із COVID-19 обмежень на пересування, опублікованим 20 квітня 2020 року, 100% усіх міжнародних дестинацій ввели обмеження на пересування через пандемію:
 - 97 дестинацій (45%) повністю або частково закрили свої кордони для туристів,
 - 65 дестинацій (30%) повністю або частково призупинили здійснення міжнародних авіарейсів,
 - 39 дестинацій (18%) закривають свої кордони за більш диференційованим принципом, забороняючи в'їзд для пасажирів із певних країн походження.
- Сценарії базуються на моделях, що враховують різні паттерни відновлення для різних регіонів світу, де країни Азіатсько-Тихоокеанського регіону спостерігатимуть зміни в тренді значно раніше, оскільки пандемія в цьому регіоні розпочалася набагато раніше, аніж у решті світу. Окрім цього, сезонність в Азії є менш важливим фактором порівняно з іншими країнами, де переважна частина попиту спостерігається саме в період із червня до вересня.
- Потенційні глобальні наслідки у 2020 році (порівняно з 2019 роком):
 - зменшення кількості прибуттів міжнародних туристів із 850 мільйонів до 1,1 млрд;
 - втрата експортних надходжень від туризму на суму від 910 мільярдів до 1,2 трильйона доларів США;
 - ризик втрати від 100 до 120 мільйонів робочих місць у сфері туризму.

2.4. Заходи, вжиті з метою мінімізації наслідків пандемії COVID-19 у туристичній сфері

Станом на сьогодні Україна значно відстає у впровадженні заходів підтримки туристичного сектора, що ставить під серйозну загрозу конкурентоспроможність галузі на глобальному ринку протягом прогнозованого відновлення у 2021 році.

У таблиці нижче наведено аналіз різних економічних заходів, впроваджених урядами України та вибраних країн.

Таблиця 3. Урядові заходи, застосовані Україною, сусідніми країнами та країнами-конкурентами Джерело: аналіз HD Consulting

Ряд заходів	Бюджетне стимулювання як % ВВП*	Нові позики та підтримка ліквідності	Відстрочка платежів за існуючими позиками та заставами	Відтермінування податкових зобов'язань, їх послаблення або скасування	Підтримка щодо заробітної платні
Німеччина 	23 %	100 млрд € на пряму рекапіталізацію з метою забезпечення платоспроможності компаній; 400 млрд € на гарантії, що допоможуть бізнесу протистояти проблемам ліквідності 100 млрд € на рефінансування	Здебільшого через European Central Bank та орієнтовано на стабілізацію довгострокових ставок за процентами, що є нижчими або дещо нижчими від ринкової ставки, залежно від ставки та бізнесу	Відтермінування податкових платежів та скорочення авансових податкових платежів, корпоративних податків і податків на торгівлю Скасування правозастосовних заходів/штрафів у випадках прострочки по оплаті Авансові платежі податку на прибуток, корпоративний податок на прибуток і податок на торгівлю було скасовано	Розширений доступ до короткострокової допомоги в разі втрати роботи Розширена програма виплат на утримання дитини для батьків із низьким рівнем доходів Спрощення доступу до основних видів підтримки доходів для осіб, що працюють не за наймом Розширення та спрощення програм компенсації соціальної допомоги
Польща 	12 %	25 млрд польських злотих (5,65 млрд €) на підтримку мікро-підприємств у формі безвідсоткових позик 50 млрд польських злотих (11,3 млрд €) на підтримку МСБ у формі безвідсоткових позик 25 млрд польських злотих (5,65 млрд €) на підтримку великих підприємств у формі позик або облігацій, придбання акцій або цінних паперів	Виплата основної суми та процентів позики Подовження пільгового періоду на додатковий термін до 6 або до 12 місяців Зменшення ставки процентів за позиками до 0 % на термін не більше 12 місяців Можливість обговорення умов надання позики для всіх підприємців, незалежно від розміру бізнесу	Відтермінування більшості податків; Спрощені форми та процедури подачі податкової звітності; Прискорено процедуру податкових відрахувань	Виплата субсидій на заробітну плату для працівників установ, що постраждали внаслідок пандемії та осіб, що працюють не за наймом: 50 % мінімальної з/п — падіння обсягів на 30 % 70 % мінімальної з/п — падіння обсягів на 50 % 90 % мінімальної з/п — падіння обсягів на 80 %

Таблиця 3. Урядові заходи, застосовані Україною, сусідніми країнами та країнами-конкурентами (продовжено)

Ряд заходів	Бюджетне стимулювання як % ВВП*	Нові позики та підтримка ліквідності	Відстрочка платежів за існуючими позиками та заставами	Відтермінування податкових зобов'язань, їх послаблення або скасування	Підтримка щодо заробітної платні
<p>Словаччина</p> 	12 %	Гарантії на суму до 500 млн € на місяць, щоб допомогти підприємствам отримати кредит; фінансова допомога з метою зберегти робочі місця та робочі показники МСБ	Тимчасове скасування виплат працівників на користь компаній, що залишаються закритими на час карантину; відстрочка виплати з/п та корп. податків для підприємств, чий прибуток знизився більше, ніж на 40 %; надання дозволу компаніям на зарахування збитків поточного року проти прибутків попередніх років, починаючи з 2014 р.	Подовжено термін сплати податку на прибуток; платники податків отримали право на використання недоотриманих податків за податковий період протягом 2015–2018 рр., які до цього не використовувалися, на суму максимум 1 млн € для оплати податків у 2020 р.	80 % з/п працівникам на підприємствах екстреного реагування; мін. виплата становить 1100 € на місяць, макс. — 200 000 € на місяць на компанію; компенсація для осіб, що працюють не за наймом і спеціалізуються в галузі, що найбільше постраждала від пандемії, залежно від обсягів падіння прибутків
<p>Угорщина</p> 	9 %	Надання позик на пільгових умовах і гарантованих позик; нова експортна підтримка через державний банк Eximbank; грант у сумі 800 000 € для інвестицій в експортні компанії; позики на оборотний капітал на пільгових умовах; новий механізм надання гарантії і страхування.	Призупинення виплат за кредитами до кінця 2020 р. для всіх, хто отримав кредит до 18 березня; подовження терміну отримання короткострокових позик ділових підприємств до 30 липня; щорічна процентна ставка (APR) для нових позик збільшено до рівня тарифної ставки СВ плюс 5 %	Послаблення соціально-го захисту для секторів економіки, що перебувають під найбільшою загрозою (подорожі, туризм, розваги тощо); новий додатковий податок для кредитних установ протягом 2020 р.; новий додатковий податок для об'єктів роздрібно торгівлі (кризисний податок) на користь інших важливих секторів; спрощена процедура оподаткування та процедури подачі податкових декларацій	Компенсація 70 % з/п протягом трьох місяців для компанії, що переживають занепад; суттєве скорочення різних відрахувань із з/п; прибавка до заробітної плати в розмірі 40 % для осіб, що працюють в інженерному секторі або в галузі досліджень і розробок
<p>Росія</p> 	2.8 %	Позики під 0 % терміном на шість місяців для МСБ на виплату заробітної плати; позики під 5 % для «системно важливих» компаній (перелік складено урядом); позики під 8,5 % для всіх представників МСБ	Відстрочка виплат за позиками до 6 місяців для представників МСБ, що працюють в галузях, які найбільше постраждали від пандемії (включаючи гостинність, туризм і дозвілля та транспорт)	Відстрочка сплати податків від 3 місяців до 1 року для компаній, що постраждали від кризи (втрата прибутків 10 % або інші); спеціальна лінія для МСБ (відстрочка виплати всіх типів податків протягом майже всього 2020 р.)	Виплата допомоги на період незайнятості до травня 2020 р.; оплачувані лікарняні для осіб із мінімальною з/п до кінця 2020 р.; виплати з безробіття в розмірі мінімальної з/п до червня; працівники компаній, що перебувають у занепаді, отримують 2/3 від основної з/п
<p>Україна</p> 	Дані відсутні	4 млрд грн. виділено на компенсацію відсотків за існуючими позиками і для мікро- та малих підприємств, а також розширена програма доступних позик (5–7–9 %); 24 млрд грн. для забезпечення позик із державними гарантіями інвестицій; 1,6 млрд грн. на підтримку креативних галузей	Введення нульової декларації та податку на виведений капітал; Скасування тотальної фіскалізації з повним впровадженням програмного забезпечення РРО	Термін сплати податків на землю, на оренду землі та податку на нерухомість, оплата якого мала відбутися в квітні 2020 року, подовжено до 30 червня 2020 р., а аналогічні податки за березень 2020 р. скасовано	Тимчасова матеріальна допомога з безробіття для тих, хто втратив роботу внаслідок пандемії COVID-19, виплачується в сумі двох третіх від суми з/п за кожну скорочену робочу годину, але не більше зафіксованої суми, а саме встановленої мінімальної щомісячної з/п (наразі становить 4723 грн. або 150 €); підвищення пенсій і виплат по безробіттю

* IMF — <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19#U>

KPMG — <https://home.kpmg/xx/en/home/insights/2020/04/ukraine-government-and-institution-measures-in-response-to-covid.html>

UNWTO — <https://www.unwto.org/international-tourism-and-covid-19>

- Наразі існує два загальних підходи до подолання кризи: перший підхід направлений на забезпечення доступних кредитних ліній для представників бізнесу, а другий передбачає відтермінування сплати торгових і податкових зобов'язань.

- Попри те, що всі країни орієнтуються на обидва підходи, держави з більш розвинутою економікою та вищим кредитним рейтингом покладаються здебільшого на доступні лінії кредитування, усвідомлюючи, що саме це дозволить відновити конкурентоспроможність національної економіки у максимально стислий термін. За логікою речей, сукупна вартість економічних заходів як % ВВП позитивно корелює з рівнем ВВП на душу населення.
- Решта країн, не маючи іншого виходу, покладаються більшою мірою на відтермінування сплати податкових і боргових зобов'язань, що може приз
- вести в довгостроковій перспективі до негативної ланцюгової реакції в економіці (тривалий дефіцит бюджету, проблеми із загальною платоспроможністю).
- Особливу увагу на галузь туризму спрямовують ті країни, що гарантують повернення вартості бронювання туристичних поїздок, скасованих через пандемію COVID-19, і вважають туризм пріоритетною галуззю, що найбільше постраждала від кризи.
- Авіаперевезення, як галузь з відносно низькою маржою (до 10 %) і високим оборотом, знаходиться в особливо тяжкому стані.
- Європейський підхід, який наразі демонструють Франція та Німеччина, направлений на поступову націоналізацію основних авіаліній (Air France і Lufthansa).

Малий і середній бізнес у сфері гостинності, туризму та відпочинку

- *Ця сфера наразі переживає швидке і різке падіння попиту та сплеск безробіття на глобальному рівні, у результаті чого багато МСБ знаходяться в зоні ризику. У зв'язку з цим більшість країн розрізняють програми за розміром компаній, пропонуючи малим і середнім підприємствам спеціальну підтримку.*
- *МСБ в туризмі формує кістяк галузі та, імовірно, є найважливішим джерелом інновацій, однак саме розмір зумовлює вищу економічну пріоритетність крупніших підприємств відносно втрати прибутків і, особливо, робочих місць.*
- *Наразі безперервно докладаються зусилля для впровадження ефективних політичних рішень, направлених на збереження сектора та стимулювання міжнародної координації. Ці рішення обговорювалися в рамках останньої зустрічі представників країн «Великої двадцятки» і зустрічі міністрів туризму країн ЄС, що відбулися 24 і 27 квітня 2020 року відповідно.*
- *Заходи, запроваджені урядами країн на цей момент, можна розділити на три основні категорії:*
 1. *забезпечення справедливого балансу між захистом туристів та інтересами працівників туристичної галузі;*
 2. *забезпечення умов для виживання бізнесу по всьому ланцюжку постачання з особливою увагою на МСБ;*
 3. *зосередження уваги на механізмах координації для більш адресного реагування та підтримки відновлення туристичного сектора.*
- *Ці заходи з реагування необхідно викласти у вигляді реалістичних стратегій для суб'єктів туристичної діяльності та безпосередньо представників МСБ на всіх етапах кризи. Мова йде не лише про надання підтримки у вигляді компенсації втрачених прибутків, але й про надання регуляторних норм щодо стандартів і протоколів для бізнесу для відкриття, адаптації та доступу на нові ринки, а також підвищення підприємницького потенціалу МСБ та сприяння процесам налагодження співпраці.*
- *Питання відкриття кордонів для туристичного сектора все ще залишається незрозумілим. Низка країн, орієнтованих на туризм (зокрема країни регіону Середземного моря) закликають уряди до відкриття кордонів і надання технічних рішень, що дозволять здійснювати регулярні туристичні візити протягом літнього сезону. Одночасно з тим існують і політичні противники такого послаблення, які стурбовані можливими ризиками для здоров'я людей, але зважають і на економічні фактори (туризм є щонайменше дуже важливою частиною економіки для майже кожної країни Європи).*

- Деякі країни (Угорщина, Хорватія) прискореними темпами розгортають програми впровадження «туристичних карток» або сертифікатів, завдяки яким найменше працівники зможуть отримати від компанії часткову компенсацію для відпочинку на ринку внутрішнього туризму, що дозволить зберегти туристичні внески в економіку країни на максимально можливому рівні.
- Сектор HoReCa (готелі, ресторани, кейтеринг) отримав дозвіл на відновлення роботи з обмеженнями в деяких країнах Європи протягом травня, однак за умови дотримання суворих правил роботи, що направлені на попередження спалаху повторної хвилі пандемії.
- Зважаючи на те, що ці правила неминуче зменшать прибутки підприємців унаслідок обмеження щодо кількості відвідувачів і водночас збільшують їх операційні витрати, майбутнє сектора HoReCa викликає дуже серйозні хвилювання в усьому світі.
- Прихильниця способу «м'якого реагування» Литва, наприклад, зробила перший крок у вирішенні проблеми та надала дозвіл ресторанам і кафе на розміщення своїх закладів на території міських площ і в місцях громадського користування. Тим самим було спрощено процедуру отримання дозволів на користування такими місцями та забезпечено підтримку підприємців у досягненні критично важливої економіки масштабу.

Заходи, вжиті для відновлення міжнародної готельної галузі

- Міжнародна готельна індустрія опинилася в безпрецедентній ситуації: велика кількість готелів і курортів у кожній окремій країні були змушені закритися через впроваджені карантинні заходи для боротьби з COVID-19.
- Більшість заходів із реагування на проблеми міжнародної готельної галузі можна поділити на 3 логічних етапи:
 1. Реагування, направлене на ринок і спільноту:
 - а. заохочення ринку щодо заброньованих номерів — можливість переоформлення бронювання або отримання компенсації повної вартості заброньованого номера, що залежить від діючих нормативних положень країни/ринку;
 - б. призупинення дії програм лояльності у випадках, коли термін дії накопичених балів або бонусів завершується;
 - в. підтримка спільнот — надання готельних номерів для проживання працівникам медичної галузі, доступність готелів для карантинних заходів, приготування їжі для людей, які цього потребують, і представників служб оперативного реагування.
 2. Реагування щодо охорони здоров'я та безпеки:
 - а. програми із запровадження суворіших правил охорони здоров'я та безпеки — чистота, гігієна рук, прибирання готельних номерів, продукти, протоколи з попередження ризику ураження вірусом (наприклад, програма Hilton CleanStay спільно з виробником антисептика Lysol);
 - б. фінансова допомога працівникам міжнародних готельних мереж, які потребують підтримки внаслідок фінансової кризи.
 3. Реагування щодо внутрішньої структури та організації компанії:
 - а. скорочення довільних витрат, зарплат і преміальних виплат, включаючи власників та менеджменту компаній;
 - б. повне виключення додаткових витрат (включаючи капітальні витрати) і призупинення всіх операцій на ринках капіталу;
 - в. надання відпустки без збереження заробітної плати для всіх працівників терміном на 60–90 днів і закриття всіх нерухомих об'єктів.

Досвід інших ключових представників туристичної галузі

Туризм охоплює і ряд специфічних підсекторів, зокрема бари й ресторани, організація зустрічей та подій, музеї, центри перекладу, заповідники та національні парки. Усі вони перебували в аналогічній ситуації впродовж періоду ізоляції — закриті та без будь-якої змоги заробити гроші та прийняти відвідувачів.

Останнім часом уряди країн Азії (в основному Китаю) і Європи послаблюють обмежувальні заходи. Нижче наведено перелік кількох ключових рішень, прийнятих у процесі поступового відкриття певних туристичних послуг:

- **Бари та ресторани** (здебільшого ресторани та заклади швидкого харчування) — під час дії карантинних заходів могли надавати лише послуги «їжа на виніс» або «доставка». Після послаблення карантину заклади, які хочуть відновити роботу, мають дотримуватися правил фізичної дистанції та гігієни. Дозволяється розміщувати відвідувачів лише на відкритому повітрі, а клієнти мають сидіти за різними столиками, розташованими на відстані щонайменше два метри.
- **Кінотеатри та театри** були повністю закриті, тому все, що їм залишалося, — це чекати дозволу влади на відновлення роботи. Європейські театри вже почали відкриватися з обмеженнями: мінімум одне пусте сидіння між гостями, а також один пустий ряд між рядами, зайнятими відвідувачами.
- **Музеї, галереї та інформаційні центри** в основному перейшли на віртуальні тури, відеоблоги в соціальних мережах та освітній контент. Після відкриття вони мають дотримуватися тих самих правил, що і крамниці, тобто дотримуватися гігієнічних норм і соціального дистанціювання з обмеженням максимальної кількості людей, що можуть одночасно знаходитися в приміщенні.
- **Зустрічі та конференції** проводять віртуальні заходи, а переважна більшість наймасштабніших конференцій наразі проводяться у форматі онлайн із дуже низькою ціною за участь. Зараз питання зняття обмежень у цій галузі все ще розглядається, однак організатори можуть проводити невеликі зібрання за умови дотримання соціального дистанціювання та заходів гігієни у конференц-залах/кімнатах для зустрічей. Чисельніші зібрання та конференції заборонені.
- **Концерти та великі події** усе ще є предметом роздумів в органах влади в усьому світі з огляду на високий ризик поширення коронавірусу. Скасовуючи концерти та масштабні події, організатори намагаються знайти спосіб для відшкодування коштів тим клієнтам, які вже придбали квитки на події. Зокрема розглядається можливість видачі сертифікатів на події наступного року або повної відмови від відшкодування (у зв'язку з нестачею коштів в організаторів).

2.5. Досвід відновлення сфери туризму в країнах/регіонах, де минула перша хвиля пандемії

- Ситуація з глобальною пандемією відбувається по-різному в різних частинах світу. У той час, коли пік пандемії в Європі вже минув, Америка лише наближається до критичного періоду, а Азія (особливо Китай) уже повернулися до «нового нормального життя» і відновлюють роботу бізнесу. Сектор гостинності в Азії відкривається через впровадження ряду наведених нижче регуляторних норм щодо здоров'я та безпеки нації. Такі норми спрямовані на забезпечення здоров'я гостей і персоналу.

Китай

Китай був першою країною, яку охопив коронавірус і де було введено жорсткі обмеження в житті громадян. Зараз країна перебуває на шляху до відновлення нормального життя, а самі китайці вже отримали дозвіл на пересування в межах своєї країни (до переліку дозволених увійшли лише ті дестинації, де ситуацію з епідемією повністю врегульовано). Великі туристичні компанії (наприклад, TUI China) розробили туристичні пакети для своїх клієнтів, серед яких програми не лише до Пекіна та Шанхая, але й до міста Санья, що на південному острові Хайнань. Також доступні тури до відомих гірських курортів і регіонів природних заповідників.

Безпека туристів усе ще є питанням найвищої пріоритетності, а особливу увагу приділяють дотриманню всіх норм і стандартів охорони здоров'я та безпеки в готелях.

Протягом святкових вихідних до Дня праці, які проходили з 1 по 5 травня, Китай зафіксував рекордну кількість внутрішніх туристичних турів — 115 мільйонів, у результаті чого прибуток туристичних операторів склав 47,5 млрд юаней (6,79 млрд доларів США)⁵. Порівняно з показником за аналогічний період, зафіксований у минулому році на рівні 117,67 млрд юаней, прибутки в цьому році впали на 59,58 %.

Впроваджена урядом Китаю заборона на групові подорожі за межі країни діє і дотепер. У подальшому сегмент індивідуального туризму стане основною рушійною силою, що зумовить зростання зовнішнього туристичного ринку Китаю.

Відновлення китайського ринку будуть очолювати незалежні мандрівники віком від 20 до 40 років, які добре обізнані у цифрових технологіях, мають зацікавленість у культурних цінностях і вже мають досвід дослідження місцевості.

⁵ Міністерство культури та туризму Китайської Народної Республіки, 7 травня 2020 року

Таїланд

Туризм у Таїланді майже повністю призупинено, що викликано різким падінням кількості прибуттів іноземних туристів після спалаху пандемії. За період із минулого року до березня таке падіння складає 76,4 %, а за попередній місяць рівень туризму впав ще на 42,8 % (частка туризму у ВВП Таїланду складає 14 %)⁶. Ще одним наслідком рецесії є втрата робочих місць майже в одного мільйона працівників туристичної галузі). Усі міжнародні авіарейси скасовано до 31 травня 2020 р. Аналогічно Китаю, уже з початку квітня шлях відновлення туризму в Таїланді повинен спершу бути направлений на внутрішній і локальний корпоративний ринки, і лише після цього зможе перетнутися з міжрегіональними подорожами. Соціальне дистанціювання має бути забезпечено у фізичних приміщеннях готелів, зокрема лаунж-зонах, ресторанах і в ліфтах.

Що стосується зняття обмежень для міжнародних туристів, то тут Таїланд планує відкрити для відвідування лише певні регіони (наприклад, спеціальні туристичні курорти/острови). Таким чином відвідувачі будуть зосереджені в одному місці, що слугуватиме додатковим заходом із захисту. Особливу надію Таїланд плекає на туристів із Китаю (розмір ринку щороку – 11 млн).

Сінгапур

- Відносно кількості захворювань (у країні вже відбулося дві хвили спалаху) Сінгапур уже мав і хороші, і погані результати, однак що стосується туризму та гостинності, країна вважає гігієнічні заходи пріоритетним і центральним завданням на період із 2020 по 2021 р., що дозволять забезпечити належний рівень чистоти, комфортне перебування в країні та безпечні подорожі її території.
- Країна запустила програму перевірки готелів по всьому світі, що передбачає видачу сертифікатів чистоти та здоров'я тим готелям, які відповідають сімом критеріям. На приміщенні такого готеля розміщують позначку програми SG Clean, що гарантує спокій місцевих жителів і відвідувачів. До переліку критеріїв входить призначення менеджера SG Clean, що контролює процеси в приміщенні, відповідає за температурний скринінг і контроль за здоров'ям працівників, залучення зовнішніх постачальників і підрядників, заходи з дотримання норм чистоти та гігієни, забезпечує відповідність рекомендаціям щодо охорони здоров'я та безпеки туристів, а також виконання наказів уряду, пов'язаних із COVID-19. Першим готелем, який пройшов сертифікацію, є Grand Hyatt Singapore..

Нова Зеландія та Австралія

- Нова Зеландія й Австралія домовилися про утворення «туристичної бульбашки», що дозволяє подорожі між двома країнами, якщо вони є безпечними. Пропозиція, наразі відома як "Транстасманська туристична зона, вільна від COVID-19», дозволить резидентам вільно подорожувати між двома сусідніми державами без необхідності дотримуватися карантинних обмежень.
- Цей коридор, імовірно, буде відкритий уже в серпні, на початку гірськолижного сезону в Новій Зеландії та в період шкільних канікул у дітей (вересень).

Європа

- Естонія, Латвія та Литва вже оголосили свої плани стосовно відкриття зовнішніх кордонів для громадян трьох країн, починаючи з 15 травня.
- Міські готелі Греції очікують відкриття вже з 1 червня, у той час коли сезонні готелі розпочнуть свою роботу на місяць пізніше. Згідно із заявою уряду Греції, країна завершила боротьбу з COVID-19 і знову відкрита для туристів з 1 липня.

⁶ Міністерство туризму та спорту Таїланду, 7 травня 2020 року

ВИСНОВКИ

- Країни, що шукають партнерів для утворення туристичних союзів (для обміну туристами), передусім зважатимуть на низку таких факторів:
 - країни, яким вдалося утримати ситуацію зі спалахом коронавірусу під контролем, що мають статистику, якій можна довіряти, і планують утримувати туризм спершу на рівні регіонів;
 - країни, що вже мають міцні геополітичні відносини (наприклад, Нова Зеландія й Австралія, Таїланд і Китай, Литва, Латвія та Естонія).
- Країнам, що сильно залежать від туризму, необхідно досягти балансу між питаннями охорони здоров'я та економічними інтересами. Однак навіть відчувши нагальну потребу у відкритті своїх кордонів за межі так званої «бульбашки», слід пам'ятати про те, що вони необов'язково відразу зустрінуть натовпи відвідувачів.
- Пасажирам можуть вимірювати температуру або проводити тести на коронавірус в аеропортах до посадки в літак, однак влада має бути повністю упевнена в тому, що експрес-тести є точними, а також прийняти рішення щодо того, як задовго до відльоту пасажир має пройти цей тест.
- Існує пропозиція про введення для пасажирів паспортів здоров'я, за якими можна буде визначити імунітет до коронавірусу. Наприклад, Китай уже впровадив спеціальну реформу, згідно з якою всі жителі матимуть QR-код, який змінює свій колір залежно від стану здоров'я. Цей код вони мають пред'являти перед входом до ресторанів і торгових центрів.
- 13 травня **Єврокомісія опублікувала пакет рекомендацій щодо туризму та перевезень** із основними вказівками щодо поступового зняття обмежень на пересування, надання дозволів бізнесу для відновлення своєї роботи та забезпечення для жителів безпечного та спокійного перебування в країнах Європи влітку.
- **На етапі 1 усі країни ЄС знімають обмеження на пересування та закриття кордонів, починаючи з регіонів, зон і країн-членів**, що мають позитивно зростаючу та достатньо схожу епідеміологічну ситуацію. Перехід на цей етап має бути максимально плавним, що зумовлено професійними, особистими міркуваннями та інтересами туризму (між країнами ЄС і західної частини Балканського півострову).
- **На етапі 2 всі обмеження та заходи контролю на кордонах, впроваджені внаслідок поширення коронавірусу, мають бути зняті, однак необхідні заходи безпеки для охорони здоров'я залишаються без змін.** У межах ЄС дозволяється пересування з будь-якою метою.
- Послаблення обмежень на пересування та роботу буде поступовим із міркувань захисту здоров'я, а також для захисту транспортних систем, постачальників послуг та інших пов'язаних систем (наприклад, прикордонні служби між Європою та країнами поза її межами). **Туристам із третіх країн (зокрема України) імовірно доведеться зачекати до серпня та відповідно зосередитися більше на внутрішньому туризмі.**

Таблиця 4. Зняття обмежень для сектора гостинності Європи (станом на 19 квітня 2020 р.)

Джерело: HD Consulting, аналіз веб-сайтів міністерств і ЗМІ

Країни	Ресторани	Готелі
Австрія	15.05.2020	29.05.2020
Бельгія	08.06.2020	відкриті
Хорватія	11.05.2020	11.05.2020
Чеська Республіка	25.05.2020	літо
Швейцарія	11.05.2020	відкриті
Німеччина	09.05.2020*	30.05.2020*
Греція	01.06.2020	01.06.2020
Угорщина	04.05.2020	04.05.2020
Італія	01.06.2020	03.06.2020
Нідерланди	01.06.2020	відкриті
Португалія	18.05.2020	середина червня
Іспанія	18.05.2020	11.05.2020
Швеція	відкриті	відкриті
Словенія	відкриті	18.05.2020*
Ірландія	29.06.2020	20.07.2020
Польща	—	відкриті
Словаччина	відкриті	літо

* У деяких регіонах/частково

3. ОЦІНКА ПОТОЧНОЇ СИТУАЦІЇ В СФЕРІ ТУРИЗМУ УКРАЇНИ ТА РОЗРОБКА ЗАХОДІВ ДЛЯ МІНІМІЗАЦІЇ ЗБИТКІВ НА РИНКУ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ УНАСЛІДОК COVID-19

3.1. Аналіз вихідних умов у туризмі України та економічної кризи внаслідок пандемії

Таблиця 5. Туризм в Україні — ключові факти за 2018 рік⁷

Джерело: Державна служба статистики України, ВТО ООН, Інститут туризму, Федерація профспілок України (ФПУ)

Ліжка в об'єктах розміщення	300 000 (з яких 45 % готелі та подібні об'єкти)
Туристи в пунктах перетину кордонів	13 700 000 (2019)
Туристи в об'єктах розміщення	7 000 000
Добове перебування	17 700 000
Загальна частка іноземних туристів	13 % прибуттів, 11 % добових перебувань
Міжнародні туристичні чеки*	1,5 мільярда доларів США
Загальний внесок туризму у ВВП ** (2015)	8,80 %

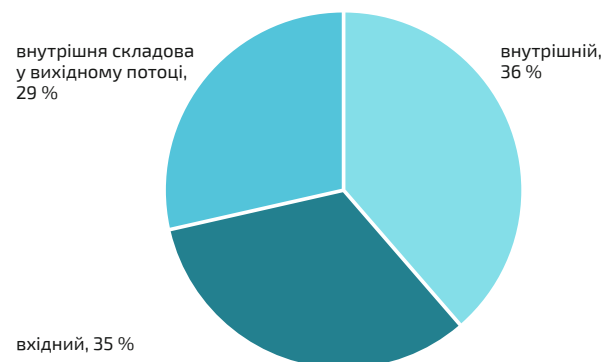
Джерело: Державна служба статистики України
* Джерело: ВТО ООН
** Джерело: Інститут туризму ФПУ

- До кризи COVID-19 туризм в Україні перебував у стані покращення після значного занепаду, пов'язаного з подіями 2014 року.
- Київ, Одеса та Львів є найрозвинутішими туристичними дестинаціями з точки зору ланцюжка формування вартості туристичних послуг, управління дестинацією та популярності для переважної більшості міжнародних туристів.
- Ключові міжнародні ринки українського туризму: сусідні країни — Молдова, Білорусь, Польща, Туреччина;
- Європа — Німеччина, Велика Британія, Франція, Італія; Америка — США, Канада; Азія та Тихоокеанський регіон — Китай, Японія, Республіка Корея та Індія; Близьній Схід — Ізраїль, ОАЕ, Саудівська Аравія.
- З огляду на перелічені вище країни можна зробити висновок, що міжнародна доля українського туризму лише частково залежить від сусідніх країн.
- Туризм України має високий потенціал розвитку в таких продуктах, як тури вихідного дня та діловий туризм (MICE), а також в області природних і культурних ресурсів (наприклад, гастротуризм, сільський туризм, медичні заклади/центри оздоровлення), однак через відсутність ефективного управління галуззю, неправильне статистичне охоплення та неконкурентність на міжнародному ринку її розвиток суттєво гальмувався.

Зображення 2. Вплив туризму на економіку України Джерело: Інститут туризму, ФПУ

Загальний економічний внесок (частка у ВВП) туризму України згідно з даними Туристичного допоміжного рахунку за 2015 рік		
	в 000 \$ США	%
Розміщення	2 215 055	27,7
Транспорт	2 171 819	27,2
Культура	764 030	9,6
Спорт і рекреаційний відпочинок	538 396	6,7
Оренда автомобілів	510 594	6,4
Кейтеринг	491 834	6,1
Інше	407 725	5,1
Інше	899 667	11,2
Усього	7 999 121	100

Складові економічного внеску туризму в Україні у 2015 році

⁷ Останні дані щодо статистики туризму, доступні в Державній службі статистики України, датовані 2018 роком.

- Наразі тривають активні дискусії щодо частки внесків туризму в економіку України; за різними оцінками вона дорівнює близько 7–10%.
- Пов'язана з туризмом економіка в Україні залежить здебільшого від внутрішнього туризму, а також внутрішньої складової виїзного туризму. При цьому в'їзний потік із-за кордону формує трохи більше третьої частини усієї економіки національного туризму. Для порівняння: у середньому частка в'їзного туризму в загальній сумі туристичних витрат у країнах ЄС складає 90 %⁸.
- Більш того, деякі статистичні показники свідчать, що темпи зростання українського зовнішнього туризму за останні кілька років виражаються двозначними цифрами⁹;
- Спираючись на оцінки Державної служби статистики України, працевлаштування у сфері туризму складає щонайменше 700 000–900 000 робочих місць, що є результатом взаємодії сектора розміщення та кейтерингу з такими галузями, як мистецтво, розваги та рекреаційні заходи, де працює близько півмільйона людей. І це без урахування сильного транспортного сектора й інших складових економіки туризму.
- Структура допоміжних туристичних рахунків відповідає структурі тих країн, що мають подібні туристичні продукти, але зі значною нижчою часткою кейтерингу в загальній структурі (за міжнародними критеріями, у більшості країн частка кейтерингу в економіці туризму складає 10–15 %).
- З іншого боку, відносно вищий рівень внесків в економіку забезпечує сектор транспорту та культури, якщо порівнювати з аналогічними показниками інших країн світу.
- Отже туризм робить важливий внесок у національну економіку. Наслідки пандемії COVID-19 мають бути не такими болючими як в інших європейських країнах, оскільки обсяг міжнародної туристичної складової України в загальній економіці туризму є набагато меншою.

3.2. Визначення впроваджених на цей час заходів та ініціатив, що знаходяться на етапі реалізації

Уряд України продовжує роботу над мінімізацією наслідків пандемії в національній економіці та запропонував низку заходів, як фінансових, так і нефінансових, спрямованих на послаблення впливу цих наслідків на життя населення, стан бізнесу та економіку.

Туризм історично вважався відносно малим сектором в українській економіці, і тому не отримав жодних конкретних і відчутних заходів для мінімізації наслідків пандемії COVID-19¹⁰.

З іншого боку, уряд реорганізував Департамент туризму та курортів Міністерства економіки та торгівлі України і створив Державне агентство з розвитку туризму. Наразі зусилля направлено на укріплення позицій Держагентства за рахунок людських ресурсів і фінансової підтримки з державного бюджету.

Що стосується заходів, впроваджених на національному рівні з метою мінімізації наслідків пандемії, на розгляд Верховної Ради України було подано законопроект № 3379¹¹, який стосується наступних питань:

- Звільнення постачальників туристичних послуг від:
 - сплати ПДВ,
 - сплати податку на прибуток і Єдиного соціального внеску (ЄСВ),
 - сплати земельного податку та податку на нежилый фонд нерухомості;
- Скасування сплати туристичного збору до кінця 2020 року.
- Звільнення від оподаткування при сплаті оренди та землекористування, орендарів державної та громадської власності.

Наразі законопроект очікує на обговорення та прийняття у парламенті.

2 травня мережа Welcomer Network спільно з компаніями Biosphere Professional і Hoteliero представили

⁸ Туристичні допоміжні рахунки в Європі, випуск 2019 року — Євростат

⁹ Доступні статистичні дані щодо зовнішніх прибуттів не є точними, тому слід з обережністю ставитися до їх тлумачення.

¹⁰ Зокрема 240 мільйонів гривень, які було передбачено державою в попередньому проекті бюджету на 2020 р. згодом було перерозподілено на інші статті бюджету, що матиме негативні наслідки для туристичної галузі України.

¹¹ Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо державної підтримки культури, малого бізнесу та креативних індустрій у зв'язку з дією заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19).

ініціативу «Чистота та безпека подорожей і туризму в Україні», що базується на нормативних положеннях і правилах, запропонованих ВОЗ, ЮНВТО, HOTREC і EFFAT.

З метою мінімізації ризиків для власників і управляючих компаніями, що надають туристичні послуги в Україні, запропоновано рекомендації для наступних категорій:

- готелів та інших установ розміщення,
- закладів харчування;
- туристичних і транспортних підприємств.

Для кожної групи був внесений і роз'яснений ряд конкретних рекомендацій, включаючи:

- навчання та обізнаність,
- запобіжні заходи,
- заходи з очищення та дезінфекції,
- контроль за поширенням захворювань.

18 травня Міністерство з охорони здоров'я за підписом Головного державного санітарного лікаря видало рекомендації для підприємств щодо організації протиепідемічних заходів у готелях на період карантину. Окрім температурного скринінгу для всіх працівників і облаштування місць для обробки рук з антисептиками на основі спирту, визначено ряд конкретних вимог:

- дозволяється перебування у вестибюлі закладу не більше однієї людини на 10 квадратних метрів площі,
- допуск відвідувачів та перебування поза номером лише у захисних масках або респіраторях,
- адміністрація забезпечує недопущення черг і скупчення відвідувачів (рецепція, вестибюлі, ліфтові холи тощо),
- у місцях скупчення відвідувачів обов'язкове маркування з дистанцією 1,5 метра,
- на рецепції готелю встановлюється захисний екран між персоналом і відвідувачами,
- у готелях забороняється робота конференц-залів, фітнес- та спа-центрів,
- дозволяється доставка їжі в номери за попереднім замовленням,
- можливе харчування в ресторанах (кафе) готелів лише на відкритих (літніх) майданчиках на відкритому повітрі за умови дотримання відстані не менш як 1,5 метра між столами та розміщення не більше як чотирьох клієнтів за одним столом (без урахування дітей віком до 14 років).

Існують і інші ініціативи, реалізовані Київською туристичною асоціацією та агентством Visit Ukraine, Асоціацією індустрії гостинності України, Торгово-промисловою палатою України, що включають в себе необхідні заходи з охорони здоров'я та безпеки. Окрім цього, деякі ініціативи, зокрема ті, що стосуються заходів для відновлення роботи кінотеатрів, театрів, кав'ярень, ресторанів і подібних закладів, наразі перебувають на розгляді уряду, однак на момент підготовки цього звіту жодних однозначних або чітких рішень з боку уряду не прийнято.

27 травня 2020 року уряд України затвердив програму стимулювання економіки для подолання наслідків епідемії COVID-19. Програма включає в себе ініціативи в наступних областях: доступ до фінансів, доступ до ринків, дерегуляція, модернізація та розвиток, доступ до інфраструктури. Сектор туризму частково зазначений у Розділі 2.6. Послуги, ініціативи яких розташовані в матриці індикативної оцінки економічного ефекту або складності впровадження ініціатив.

- Ініціативи 1 порядку пріоритетності — державні закупівлі послуг, урегулювання питань форс-мажору, урегулювання оплати комунальних послуг і Проектний офіс з розвитку дестинацій.
- Ініціативи 2 порядку пріоритетності — стандарт санітарної безпеки подорожей і туризму, податкові векселі для імпортерів, швидке реагування податкової на запити підприємств, Національна Рада з туризму та гостинності, розвиток інформаційної турмережі.
- Ініціативи останньої пріоритетності з огляду на складність упровадження — ваучери на туристичні послуги, звільнення від оподаткування від податку на прибуток.

Загалом український туризм досі не отримав від уряду послідовного та систематизованого порядку дій щодо впровадження заходів суб'єктами в секторі подорожей і туризму. Враховуючи ініціативи програми (що не є оперативними заходами, і їх впровадження буде розпочато лише через деякий час), можна зробити висновок про те, що темпи відновлення туризму в Україні значно відставатимуть від сусідніх країн і країн-членів ЄС.

3.3. Огляд можливих заходів

Беручи до уваги попередній аналіз ситуації, необхідно побудувати план дій і заходів із мінімізації наслідків пандемії COVID-19 у туристичній сфері на основі таких положень:

- усе ще дуже складно прогнозувати результати для міжнародного туризму (маються на увазі загальна кількість туристів, що відвідують інші країни) у 2020 році, проте більшість профільних міжнародних установ (передусім ЮНВТО) робить висновки про те, що цього року, вірогідно, міжнародний туризм перебуватиме в повному занепаді та досягне лише однієї третьої частини рівня 2019 року;
- поширення пандемії COVID-19 і можливі медичні заходи (вакцинація, медичні препарати або інше) дають невелику надію на відновлення економіки в короткостроковій перспективі, особливо що стосується подорожей і туризму;
- країни, де існує відносно високий відсоток внутрішнього туризму в загальній туристичній економіці, такі як Україна, мають кращі умови для збереження національної галузі туризму;
- що стосується негативної сторони, то бюджетний потенціал України, стан банківського сектора та кредитний рейтинг країни не дозволяють розраховувати на будь-які значні фінансування економіки, а це означає, що головним інструментом для мінімізації економічних наслідків пандемії COVID -19 є відтермінування податкових і (у міру можливості) боргових зобов'язань;
- галузь авіаційних перевезень є однією із складових туризму, яка найбільше постраждала від кризи. У випадку України підтримка місцевих авіаперевізників є не лише питанням збереження туризму, але й критично важливим фактором забезпечення загальної мобільності, особливо якщо врахувати стан інших складових національної транспортної інфраструктури;
- беручи до уваги вищезазначене, Україна повинна повторно розглянути свої пріоритети, визначені в Дорожній карті, і перенаправити їх на максимальне збереження галузі, а також на перепланування та прискорення всіх внутрішніх видів діяльності (реорганізація, законодавча база, статистика).

Відповідно до наведених нижче положень, ми рекомендуємо вжити ряд заходів для мінімізації наслідків пандемії COVID-19 на сферу туризму в Україні, а саме:

1. Підтримувати внутрішнє авіа- та залізничне сполучення та вартість квитків із можливими державними дотаціями.
2. Розробити туристичні ваучери та кредитні лінії для внутрішнього туризму — серед можливих моделей введення української туристичної картки на певну суму, що не підлягає оподаткуванню та поширюватиметься керівниками туристичних підприємств серед підлеглих для організації їх відпочинку в Україні.
3. Продовжити період скасування зобов'язань по сплаті ПДВ і податку на прибуток для об'єктів розміщення та кейтерингу.
4. Продовжити пільговий період, відтермінування та скорочення обов'язкових платежів можуть гнучко визначатися відповідно до умов і через застосування додатків, що допомагають збирати дані щодо постачальників туристичних послуг. У подальшому ці дані буду використані для реструктуризації туристичної статистики.
5. Продовжити та прискорити заходи на внутрішньому ринку, зазначені в першій редакції «Дорожньої карти конкурентоспроможного розвитку сфери туризму в Україні», які направлені на реструктуризацію статистики, зміни в законодавчих актах і реорганізацію управління в галузі туризму.
6. Ввести передові заходи «м'якого реагування», наприклад, дозвіл на організацію відкритих майданчиків (терас) для ресторанів і кафе в громадських місцях, де це можливо.
7. Здійснювати ретельний моніторинг, підтримку та участь у будь-яких двосторонніх і багатосторонніх угодах, що стосуються міжнародного туризму та туристичної мобільності на 2020 рік і далі.

4. ОГЛЯД І ОНОВЛЕННЯ ДІЙ, НАВЕДЕНИХ У ДОРОЖНІЙ КАРТІ, І ТАКТИКА ЗГІДНО З ПОТОЧНОЮ СИТУАЦІЄЮ В УКРАЇНІ

4.1. Вступ

- Документ «Дорожня карта конкурентоспроможного розвитку сфери туризму в Україні» було розроблено ЄБРР і за підтримки зовнішніх експертів наприкінці 2019 року та став результатом інтенсивної колективної роботи всіх основних зацікавлених сторін сфери туризму.
- За результатами проведеного розширеного аналізу до документу увійшли об'єктивні сильні та слабкі сторони української туристичної системи, її потенціальні можливості, а також обмежуючі фактори, які стисло викладені в розділі 3.1. Аналіз вихідних умов у туризмі України та економічної кризи внаслідок пандемії цього документу.
- Дорожня карта розроблялася в обставинах стабільного економічного та соціального зростання у світі та в кінці періоду найвищого зростання міжнародного туризму в історії (2013–2018). На момент підготовки в документі передбачалися наступні етапи розвитку туризму в Україні:

1. Формування механізму (2020–2021 рр.)

- Формування конкурентоспроможної на міжнародному ринку системи маркетингу національного туризму, що здатна визначити заходи зі швидкими результатами.
- Організація нового механізму нормативно-правової системи та організації.
- Ініціювання довгострокових процесів з укріплення потенціалу.

2. Підвищення інформованості (2022–2025 рр.)

- Покращення міжнародного туристичного іміджу.
- Просування та комерціалізація провідних дестинацій з акцентом на продуктах ділового туризму (MICE) і турах вихідного дня.
- Розробка системи планування та створення передумов для розвитку туристичних продуктів і підвищення капітальних інвестицій

3. Капіталовкладення та розробка продуктів (2026–2029 рр.)

- Капіталовкладення та інтенсивний розвиток туристичних продуктів.
- Розбудова головної туристичної та транспортної інфраструктури.
- Повнофункціональна трирівнева організація туризму (національні — регіональні — місцеві туристичні організації).

4. Забезпечення якості та диференціація (2030 — далі)

- Створення структури та механізмів управління якістю.
- Найсучасніші практики управління брендами та маркетингові практики.
- Диференціація продукту.

Криза COVID-19 стала головним дестабілізуючим фактором упродовж першого кварталу 2020 року, повністю зруйнувавши економіку країни. Враховуючи таку дестабілізацію, зовнішні наслідки змінилися і відтепер потребують реорганізації передбачених у вищевказаній Дорожній карті етапів і заходів.

Ми пропонуємо змінити як етапи, так і порядок їх реалізації наступним чином:

1. МІНІМІЗАЦІЯ НАСЛІДКІВ ПАНДЕМІЇ COVID-19 — АНТИКРИЗОВИЙ ПЛАН ДІЙ НА 2020 р.

Етап може тривати до врегулювання кризи шляхом винаходу, вироблення та розповсюдження вакцини або ефективного медичного препарату, що, за прогнозами, відбудеться в К2 2021 р.

а. Впровадження та внутрішнє просування добірки правил роботи для різних об'єктів розміщення та кейтерингу;

б. Субвенції, доступні кредитні лінії, звільнення від податкових і боргових зобов'язань із метою збереження основної частини галузі;

в. Ініціювання визначених у Дорожній карті процесів із реорганізації для туристичної статистики, управління туризмом і нормативно-правової системи, що є найпроблемнішим питанням у туризмі (закони, постанови та збірки правил).

2. РЕОРГАНІЗАЦІЯ ТА ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ (К2 2021 — К2 2022 рр.)

- а. Формування конкурентоспроможної на міжнародному ринку системи маркетингу національного туризму, що здатна визначити заходи зі швидкими результатами;*
- б. Ініціювання довгострокових процесів з укріплення потенціалу.*

3. ПІДВИЩЕННЯ ІНФОРМОВАНІСТІ (К3 2022–2026 рр.)

- а. Покращення міжнародного туристичного іміджу;*
- б. Просування та комерціалізація провідних дестинацій з акцентом на продуктах ділового туризму (MICE) і турах вихідного дня;*
- в. Розробка системи планування та створення передумов для розвитку туристичних продуктів і підвищення капітальних інвестицій*

4. КАПІТАЛОВКЛАДЕННЯ ТА РОЗРОБКА ПРОДУКТІВ (2027–2030 рр.)

- а. Капіталовкладення та інтенсивний розвиток туристичних продуктів;*
- б. Розбудова головної туристичної та транспортної інфраструктури;*
- в. Повнофункціональна трирівнева організація туризму (національні — регіональні — місцеві туристичні організації).*

4.2. Проект нового плану дій для впровадження невідкладних заходів на 2020 рік і план на період 2021–2022 рр.

- Згідно з інформацією в попередньому розділі, очікується, що основна увага у період до кінця 2020 року в плані дій буде приділена мінімізації наслідків пандемії COVID-19 у сфері туризму.
- Першочерговим завданням представників управління туристичною галуззю, зацікавлених сторін та експертів довести до відома президента України та Кабінету міністрів інформацію про реальний економічний внесок сектора в національну економіку та можливі наслідки неналежного вирішення цієї ситуації.
- Оскільки крива пандемії COVID-19 для України проходить на одному рівні з кращими міжнародними випадками, можна очікувати відновлення діяльності внутрішнього туризму вже влітку.
- Профільним ключовим гравцем слід оцінити масштаби цих процесів, а також усвідомити потребу в наданні підтримки сектору протягом другого кварталу 2020 р. і мінімізації подальших збитків після завершення літнього сезону (вересень — жовтень 2020 р). Ключовий аргумент полягає в тому, що українська туристична галузь має продемонструвати свій потенціал внутрішнього попиту на туризм і здатність туристичної галузі до відновлення. Саме це слугуватиме каталізатором її здатності залишитися конкурентною в майбутньому, а в такому разі вона варта збереження.
- У той самий час галузь потребує підтримки у вигляді відтермінування сплати податкових і боргових зобов'язань у межах максимальних можливостей України, тобто з урахуванням об'єктивних обмежень бюджету та відповідно до доступності кредитного потенціалу країни.
- Після налаштування загальної моделі підтримки туристичного сектора та за припущення, що можлива друга хвиля пандемії буде слабшою за першу (або не відбудеться взагалі), всі зусилля щодо заходів у четвертому кварталі 2020 р. можна націлити на інші структурні зміни в туристичній системі країни, про які йде мова в Дорожній карті.
- Незважаючи на те, що інструкції для роботи об'єктів розміщення досі розробляються, а введення в дію їх фінальної версії заплановано на травень, можна впевнено сказати, що внесення змін до них буде безперервним процесом. Це зумовлено складною структурою та різноманіттям туристичних продуктів і постійною динамікою змін у ситуації з COVID-19.
- Криза COVID-19 порушила звичний образ життя країни та зумовила необхідність у наданні підприємцям і громадськості великого обсягу додаткової інформації та проведення масштабних кампаній. У цьому сенсі буде необхідно розробити шаблон такої інформаційної інфраструктури та заходів з адресного та широкого поширення даних серед підприємств у секторі туризму, а також рекламних пропозицій на ринку.

- У поточній ситуації ще важливішою є необхідність об'єднати зусилля міжнародних донорів, що активно надають підтримку туристичній галузі України. Для цього доречно створити постійну координаційну робочу групу (наприклад, Координаційну раду донорських організацій у сфері туризму України), до складу якої увійдуть всі основні гравці ринку, зокрема Представництво ЄС в Україні та ініціатива EU4Business, міжнародні фінансові установи, двосторонні донорські організації, програми надання технічної допомоги, програма USAID «Конкурентна економіка України», програми DOBRE, DAI-CXID, GIZ, посольства іноземних держав, Український культурний фонд тощо).
- Криза продемонструвала готовність до консолідації представників бізнесу, які прагнуть допомогти один одному вижити. Цю готовність необхідно повною мірою використати для кращої самоорганізації сектора. Рекомендується скористатися моментом для формування єдиної позиції та спільного відстоювання свого права на отримання розширеної підтримки сектора перед урядом.

Беручи до уваги ці та попередні положення, ми пропонуємо наступний план дій на 2020 рік і період 2021–2022 роки відповідно:

Таблиця 6. Дорожня карта для України — антикризовий план дій на 2020 рік

Джерело: HD Consulting

Захід/проект/дія	Термін виконання	Відповідальність	Бюджет	Можливі джерела фінансування	Мета/оцінювання кінцевих результатів
1. Інструкції щодо порядку роботи об'єктів гостинності на період пандемії COVID-19	Травень 2020 / оновлення до завершення пандемії	Держагентство розвитку туризму України, Міністерство інформаційної політики України	Не визначено	Не передбачено	Чіткі та актуальні інструкції щодо роботи туристичних підприємств
2. Надання пропозиції щодо заходів, спрямованих на подолання наслідків пандемії COVID-19, Президенту України та Кабінету міністрів, включаючи без обмежень: <ul style="list-style-type: none"> • відтермінування податкових і боргових зобов'язань кредитні лінії; • м'які заходи, зокрема надання дозволу на відкриття відкритих майданчиків (терас) для об'єктів кейтерингу; • впровадження програми українських туристичних карток/сертифікатів для підтримки внутрішнього туризму 	Червень 2020	Державне агентство розвитку туризму України, Міністерство культури та інформаційної політики України, асоціації туристичного бізнесу	Не визначено	Не передбачено	Створення платформ для обговорення з урядом має бути реалізоване до осені
3. Розбудова національної інформаційної інфраструктури для поширення інформації стосовно заходів проти пандемії COVID-19, обмежень на пересування, інструкції з роботи, можливості для бізнесу та спеціальні пропозиції в туристичній сфері (онлайн-інфраструктура — веб-сторінка як окремий розділ на сайті Міністерства)	Червень 2020	Державне агентство розвитку туризму України, Міністерство культури та інформаційної політики України, Національна туристична організація	Не визначено	Не передбачено	Платформа для надання надійної та уніфікованої інформації щодо правил пересування, можливостей для підприємств і туристів

Таблиця 6. Дорожня карта для України — антикризовий план дій на 2020 рік (продовжено)

Захід/проект/дія	Термін виконання	Відповідальність	Бюджет	Можливі джерела фінансування	Мета/оцінювання кінцевих результатів
4. Реалізація програми з підтримки транспортного сектора, націленої на забезпечення доступного відновлення та дотацій для авіа- і залізничного транспорту в межах України	Найпізніше липень 2020 року, однак якомога скоріше	Міністерство інфраструктури, Міністерство культури та інформаційної політики, Кабінет міністрів спільно із зацікавленими сторонами та установами	Значний	Державний бюджет, міжнародні донорські організації	Відновлення доступних транспортних рішень на території України з акцентом на транспортне сполучення з головними дестинаціями
5. Ухвалення та підготовка фінального проекту програми підтримки туристичного сектора для мінімізації негативних наслідків пандемії Covid-19	Вересень 2020	Президент України, Кабінет міністрів, Міністерство культури та інформаційної політики України	Значний	Державний бюджет, міжнародні донорські організації	Економічне виживання суттєво важливої частини постачальників послуг у сфері туризму і кейтерингу
6. Підготовка проекту перших поправок до законодавства щодо туризму відповідно до вказівок Дорожньої карти 2019 — обов'язкове включення туристичної статистики до реорганізації	Вересень 2020	Державне агентство розвитку туризму України, Міністерство культури та інформаційної політики України	Не визначено	Міжнародні донорські організації	Концептуальні рішення та плани дій терміном на один рік для першого кола поправок до законодавства
7. Збір заявок на заходи на підтримку туризму, у яких мають бути обов'язково включені дані, що необхідні для запланованих змін у статистиці	Жовтень — грудень 2020	Державне агентство розвитку туризму України, Міністерство культури та інформаційної політики України (або НТО)	Не визначено	Міжнародні донорські організації	Збір даних та інформації щодо постачальників

- Після реалізації низки пріоритетних заходів відновлюється проведення основних дій, зазначених у першій редакції Дорожньої карти, але з незначними змінами та з відтермінуванням графіку виконання.
- На етапі формування механізму можна ввести додатковий захід (початок якого відкладено з 2020 року на 2021 рік у зв'язку з обставинами, що склалися) — цифрову трансформацію процесів у ланцюжку постачання та бронювання в туризмі України. Криза в туристичній сфері в усьому світі супроводжується зниженням купівельної спроможності, що призведе до таких наслідків:
 - підвищення конкуренції між постачальниками туристичних послуг у всьому світі у наступний період;
 - ретельніший і триваліший процес бронювання та прийняття рішень мандрівниками під час вибору дестинації, що, відповідно, підвищує роль доступності інформації онлайн і її подання.

Усе це підвищує пріоритетність і без того досить важливого процесу цифрової трансформації туризму, до реалізації та підтримки якого Україна може залучити нове Міністерство цифрової трансформації України:

Таблиця 7. Дорожня карта для України – етап формування механізму (2021–2022 рр.)

Джерело: HD Consulting

Захід/проект/дія	ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ								Відповідальність	Бюджет	Можливі джерела фінансування	Мета/кінцевий результат заходу		
	2021	2022	K1	K2	K3	K4	K1	K2					K3	K4
1. Укріплення позицій НТО України як державної установи		●	●								Державне агентство розвитку туризму України, Міністерство культури та інформаційної політики	Не визначено	Не передбачено	Коригування роботи поточної НТО
2. План цифрової трансформації туризму в Україні	●	●									Державне агентство розвитку туризму України, Міністерство культури та інформаційної політики України, Міністерство цифрової трансформації України	Не визначено	Не передбачено	План дій щодо цифрової трансформації сфери туризму України
3. Реорганізація управління у сфері туризму на регіональному та місцевому рівнях	●	●	●	●	●	●	●				Державне агентство розвитку туризму України, Міністерство культури та інформаційної політики	Не визначено	Не передбачено	Чіткі вертикальні кола відповідальностей і бюджети на регіональному та локальному рівнях
4. Інші поправки до законодавства, що регулює туристичну галузь	●	●	●	●	●	●	●	●	●		Державне агентство розвитку туризму України, Міністерство культури та інформаційної політики	Не визначено	Не передбачено	Сучасне та конкурентне законодавство та система постанов
5. Програма оптимізації продуктів ділового туризму (MICE) і турів вихідного дня	●	●	●	●	●	●	●	●	●		Державне агентство розвитку туризму України, департаменти туризму у відповідних дестинаціях, Міністерство культури та інформ. політики України	Національне конвеншен бюро — річний бюджет до 200 тисяч €, адаптація в містах — бюджети від кількох млн € на дестинацію	Бюджети відповідальних установ	Продукти ділового туризму (MICE) і турів вихідного дня на рівні ключових дестинацій із професійним управлінням
6. Початкова модернізація транспорту та доступності	●	●	●	●	●	●	●	●	●		Державне агентство розвитку туризму України, Міністерство інфраструктури України, місцеві органи влади	Програма фінансування авіаперевізників — до 10 млн € (визначається маркетинговим планом), підвищення доступності транспорту та дорожня розмітка в ключових видатних місцях — до 1 млн € на дестинацію	Бюджети відповідальних установ	Підвищене авіаційного сполучення з основними ринками
7. Розвиток туристичного бренду України	●	●	●	●	●	●	●	●	●		Державне агентство розвитку туризму України, Міністерство культури та інформаційної політики України (або НТО)	Від 500 до 800 тисяч €	Бюджети відповідальних установ	Покращена мережа автошляхів у напрямку ключових дестинацій (і навколо)
8. Оперативний (перехідний) маркетинговий план на період 2021–2022 рр.	●	●	●	●							Державне агентство розвитку туризму України, Міністерство культури та інформаційної політики України (або НТО)	Від 100 до 200 тисяч €	Бюджети відповідальних установ	Завершена редакція документу для практичного використання НТО

Таблиця 7. Дорожня карта для України — етап формування механізму (2021–2022 рр.) (продовжено)

Захід/проект/дія	ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ								Відповідальність	Бюджет	Можливі джерела фінансування	Мета/кінцевий результат заходу	
	2021	2022	K1	K2	K3	K4	K1	K2					K3
9. Національна туристично-інформаційна та дорожня розмітка	●	●	●	●	●	●				Держагентство розвитку туризму України, Міністерство культури та інформаційної політики України з ухвалою від Міністерства інфраструктури України, міські органи влади в ключових дестинаціях	План національної туристично-інформаційної розмітки — до 50 тисяч € на консультаційні послуги, дестинації — до 500 тисяч € на дестинацію	Бюджети відповідальних установ	Система розміщення інформаційної розмітки національного рівня, розміщення розмітки в ключових дестинаціях
10. План розбудови туристично-інформаційних центрів			●	●	●	●				Державне агентство розвитку туризму України, Міністерство культури та інформаційної політики	Розробка проектів стандартів концепції та дизайну — до 100 тисяч €, розбудова/змінення дизайну першого набору вже існуючих туристично-інформаційних центрів — до 100 тисяч € на центр	Бюджет Міністерства	Створення перших інформаційних центрів у ключових дестинаціях
11. Створення фінансових можливостей для МСБ в туризмі	●	●	●	●	●	●				Міністерство фінансів України, Міністерство економічного розвитку, торгівлі та сільського господарства України, Міністерство культури та інформ. політики України, Державне агентство розвитку туризму України	Не визначено	Бюджети відповідальних установ	Деякі лінії пільгового фінансування для МСБ в туризмі

Доки триває розробка короткострокового Антикризисного плану дій із реагування на наслідки пандемії COVID-19 та реалізуються цілі етапу формування механізму, всім зацікавленим сторонам у сфері туризму важливо постійно звертати увагу на можливості відносно швидких досягнень у секторі.

Таблиця 8: Дорожня карта для України — швидкі результати

Джерело: HD Consulting

Захід/проект/дія	ШВИДКІ РЕЗУЛЬТАТИ								Відповідальність	Бюджет	Можливі джерела фінансування	Мета/кінцевий результат заходу		
	2021	2022	K1	K2	K3	K4	K1	K2					K3	K4
1. Упаковка продуктів для ділового туризму (MICE) і турів вихідного дня									●	●	Представництво національної конвенції; Державне агентство розвитку туризму України; міські департаменти туризму	Публікація маркетингових матеріалів (на кожен дестинацію або продукт MICE) — до 50 тисяч €; внутрішня маркетингова кампанія на національному рівні на суму до 100 тисяч €	Бюджети відповідальних установ	Визначена пропозиція MICE для ключових дестинацій; щонайменше 10 пакетів для продукту турів вихідного дня на національному рівні
2. Програма з підтримки заходів									●	●	Міністерство культури та інформаційної політики України; Державне агентство розвитку туризму України (як донорська та контролююча організація); міські департаменти управління дестинаціями (співдонори, керівники проектів)	Не визначено	Бюджети відповідальних установ	Національна програма з проведення заходів і календар на 3 роки

Таблиця 8: Дорожня карта для України — швидкі результати (продовжено)

Захід/проект/дія	ШВИДКІ РЕЗУЛЬТАТИ								Відповідальність	Бюджет	Можливі джерела фінансування	Мета/кінцевий результат заходу
	2021				2022							
	K1	K2	K3	K4	K1	K2	K3	K4				
3. Перша маркетингова кампанія	●	●	●	●					Національна туристична організація (НТО), сформована урядом; Державне агентство розвитку туризму України; маркетингові та PR-агентства, залучені на умовах аутсорсу	Понад 1 млн €	Бюджети відповідальних установ	Підвищення присутності на 100% на ключових ринках

4.3. Заключні висновки

- Документ «Дорожня карта конкурентоспроможного розвитку сфери туризму в Україні» розроблявся у 2019 році з метою реалізувати у країні стандартний процес розвитку туризму, який у випадку України значною мірою залежить від загального економічного розвитку.
- Перше завдання в даній ситуації — це зберегти внутрішній туризм і вхідний пасажиропотік на тому ж рівні, перенаправляючи більшу частину вихідного трафіку на дестинації в межах України.
- Після завершення кризи, пов'язаної з пандемією COVID-19, пропонується направити зусилля на укріплення туристичного попиту України на міжнародній арені, про що зазначено в попередній Дорожній карті (але з незначним відставанням у термінах реалізації).
- Таким чином будь-які відмінності в Дорожній карті, починаючи з 2021 року, а особливо з 2023 року (етап підвищення інформованості), пов'язані з глобальними змінами в туристичних продуктах, потребах споживачів і загальній туристичній моделі, які на цей момент вважаються дуже важливими, однак їх подальшу долю дуже важко передбачити.
- Цифрова трансформація й онлайн-присутність будуть безперечно дуже важливими факторами, не лише через необхідність надання інформації споживачам і маркетинг, але і з точки зору організації та роботи різних фахівців у галузі туризму.
- Можна припустити, що переважна кількість покращень в організації туризму будуть базуватися на організації віртуальних рішень і дистанційної роботи, а також на проведенні освітніх програм, які в багатьох країнах залишатимуться в режимі онлайн і після кризи COVID-19.
- Оптимізація ланцюжка постачання в туризмі та, особливо, удосконалені методи використання природних ресурсів та об'єктів культурної спадщини стануть ще важливішими, оскільки згідно з прогнозами в найкращому випадку глобальний туризм досягне рівня розвитку 2019 року лише через 3–5 років.
- Таким чином, розширення загального досвіду, цінності та доходи вийдуть на перший план, якщо порівнювати з обсягами бізнесу за період до 2020 року.
- Урешті-решт, часові проміжки реалізації етапів Дорожньої карти надають органам влади України, що відповідають за управління туризмом, достатньо часу для прийняття рішень, залежно від розвитку сектора туризму в усьому світі протягом наступних двох років.

